

MEMORIALISTICĂ

Ion DUMITRESCU

FILELE MELE DE CALENDAR

Miercuri 10 aprilie 1991

În februarie 1954 murea în Elveția, mistuit de boală, Theodor Rogalski. Avea 53 de ani, astăzi ar fi avut nouăzeci. Ne-am întristat adânc, atunci, și ne-ntristăm ori de câte ori ne amintim de această mare pierdere a muzicii românești, iar din recunoștința pe care l-o purtăm, îi presăram și de astă-dată flori peste amintire.

Rogalski a fost un artist cunoscut și îndrăgit de iubitorii de muzică. Tinerețea lui de muzician s-a împletit cu începuturile și dezvoltarea Radiodifuziunii Române. Dirijor al orchestrei simfonice, apoi director muzical, a dăruit acestei instituții cei mai frumoși ani din viață, cu elanurile, forța și generozitatea tinereții. Și-a pus talentul și energiile în slujba popularizării muzicii bune, acordând un loc important muzicii românești.

Mi-aduc aminte:

Terminasem Conservatorul. Prima mea *Suită simfonică* fusese scrisă cu greutatea și sfiala, dar și cu speranțele începuturilor. Copiasem zile și nopți materialul de orchestră și, cu partitura sub braț, colindam pe la porțile celor ce le sta în putință s-o cânte. La Rogalski am terminat turneul. A răfsoit cu interes paginile caligrafiate, a fixat programarea și m-a poftit la repetiție. Peste câteva zile, mă țineam fericit lângă pupitru și, parc-aud cum îmi bătea inima. Dar, vai, de la primele măsuri, orchestra s-a poticnit, s-a-nvălmășit și, cu toată bunăvoința dirijorului și instrumentiștilor, n-a mai fost posibil să continuăm. Învățasem să compun, dar nu învățasem încă meșteșugul copierii părților de orchestră.

Eram disperat. Nu vedeam nici o ieșire. Calm, Rogalski mi-a zis: "Vino mâine". Și, a doua zi, lucrurile au mers strună. Toată noaptea, pusese în ordine materialul... Am primit atunci, prima lecție de omenie, pe care n-am uitat-o și n-o voi uita niciodată.

Rogalski era iubit pentru că iubea oamenii, își iubea meseria, muncea fără preget, era blând, calm, plin de umor. A fost unul dintre cei mai activi și mai hotărâți susținători ai muzicii românești, într-o perioadă când aceasta avea mare

nevoie din partea slujitorilor ei de competență, energie și abnegație. El le-a avut pe toate și le-a dăruit cu prisosință. Ce mult ne lipsește un Rogalski!...

Compozitorul a lăsat un număr restrâns de lucrări pentru că viața lui – destul de scurtă – și-a închinat-o în bună parte profesiunii de dirijor, orchestrator, corepetitor, acompaniator, secretar al Societății Compozitorilor, profesor... Însă: *Cvartetul de coarde, Schițele simfonice, Capriciile, Baladele, Dansurile simfonice* dovedesc gust, originalitate și înaltă măiestrie. Toate poartă în esență optimismul, umorul și vibrația caldă a sufletului său, precum și legătura strânsă cu muzica populară.

În ansamblul creației noastre muzicale, Rogalski rămâne artistul înzestrat cu viziune înaltă, nouă, limpede și personală a artei sale, pe care o exprimă cu meșteșug subțire și modern. Iar omul – deopotrivă cu artistul – merită recunoștință, entuziastă cinstire și neuitată aducere aminte.¹

Luni 9 martie 1987

Iarna m-adună de pe stradă, de pe cheiul gârlei, din Grădină, și mă ține-n casă. Petrec ceasuri mohorâte lângă masa de scris, scotocindu-mi gândurile și arhivele. Multe, puține, nu le-am dat încă de fund. Micile întâmplări îmi sunt mai scumpe decât bătăliile lui Alexandru Machedon cu Por Impărat sau victoriile lui Napoleon. Așa sunt eu făcut... Nimic din ce e omenesc nu mi-e străin... Scotocind, dau peste fel și fel de lucruri pe care le uitasem, dintre care unele nu mi se par lipsite de interes, cum bunăoară interviul acordat în 1967 unui gazetar, și care începe așa: "Compozitorul Ion Dumitrescu este un interlocutor extrem de dificil. Mobilitatea conversației sale, precizia cu care revine la obiectul discuției, după o divagație extrem de interesantă, repeziciunea cu care trece de la un subiect la altul pentru a reveni apoi la ideea generatoare a dialogului, ne fac să credem că rândurile de față nu sunt decât o reprezentare destul de infidelă a unei convorbiri ce putea continua, încă multă vreme, plină de neprevăzut"... Desigur că ziaristul exagerează, dar în fond are dreptate. O fi interlocutor "extrem de dificil" pentru un gazetar, dar mai dificil sunt când stau de vorbă cu mine. Gândurile aleargă pe coclauri neprevăzute, de-abia le-adun...

Și-acum, vreau un interlocutor, o temă, ca să divaghez oleacă. Pixul și hârtia sunt gata. Aștept... Și:

Ilinca mi-aduce un caiet tipărit de Muzeul Literaturii Române. Uniunea Scriitorilor a serbat ieri Ziua Femeii. Și-a invitat membrele și pe Ilinca să le cânte. Printre darurile primite, a fost un *Manuscriptum*: Blaga, Vasile Voiculescu, Adrian Maniu, Alice Voinescu, Vladimir Streinu, Gala Galaction, Liviu Rebreanu - amintiri, confidențe, portretizări. Am zăbovit la fiecare, dar la Rebreanu m-am oprit. Am simțit că mă prinde febra amintirilor. Mi-am adus aminte de teatru, de anii petrecuți lângă scenă, de actori, de directorul Liviu Rebreanu, care în după-amiaza aceea mi-a întins mâna, m-a privit adânc și m-a ndrăgit. Din interferențele

care-au urmat timp de câțiva ani buni, am rămas cu imaginea luminoasă a omului, pe care de-atunci îl port în inimă și de care mi-amintesc cu emoție.

*

După răzmerița legionară din ianuarie 1941, lucrurile se limpezeau. Dar războiul bătea plinul, mizeria rânjea la fiecare colț de stradă. Cuibul verde de la Radio ne pusese pe toți la ușă. Deși cel mai tânăr și neânsemnat, mă socoteam alături de Rogalski, de Alfred Alessandrescu, de Vasile Voiculescu. Mă numiseră dirijorul corului de copii, dar nici n-am apucat să fac măcar o repetiție, când într-o dimineață, un camarad cu diagonală și pistol m-a pofțit să nu mai calc în Radio. Mă văzuseră, pasă-mi-te, în compania lui Rogalski. Cu el fusese mai nostim: într-o altă dimineață, l-a găsit pe Filionescu2 în scaunul lui: "Dragă Toto, de azi eu rămân aici și tu te duci la plimbare!". S-a plimbat Toto câteva luni, iar după ce-a trecut uraganul, s-a-ntors la locul lui. Eu nu mai râvneam corul de copii, iar îngerul protector îmi găsisse altă întrebuintare: dirijor și compozitor la Teatrul Național.

Așa se făcea că în după-amiaza aceea ne aflam la ușa directorului Rebreanu. Rogalski ținuse să mă prezinte. În 1938 îmi dirijase prima *Suită simfonică*, în 1940, pe cea de a doua. A fost cel mai entuziast și eficient suporter al începuturilor mele. Lui îi datorez avânturile, speranțele, încrederea în mine, bucuria meseriei, armele tinereții, pentru bătăliile de mai târziu. Aș putea să-l uit vreodată?...

*

Unde *Strada Câmpineanu* începea să urce spre *Calea Victoriei*, făcea un cot la stânga. În colț cu *Sfântul Ionică* era restaurantul *Caraiman*, după care, mai sus, venea o curte cu poartă de fier și gheretă. Curtea ducea la atelierele de tâmplărie ale Teatrului, iar în gheretă păzea Costică. La bombardamentul din august '44, ghereta – fără Costică – a zburat dincolo de *Caraiman*. Pe stânga, în celălalt colț, se deschidea întâi un pasaj cu o scară, apoi un acvarium, o anticărie și un șir de prăvălii, printre care se ajungea în *Calea Victoriei*. Dincoace de pasaj venea berăria *Viticola*, vad al teatraliștilor de vizavi. Război, război, dar un crenvurșt, un cartof fiert, o halbă tot se mai găseau.

Drept în față, era intrarea în teatru, cea mai solicitată și mai zgâlțâită dintre uși. Veche, nevopsită, cu geamul murdar, se deschidea în capul unei scări de lemn tocite de multele și feluritele pingele, de-a lungul anilor. Pe aici intrau actorii, regizorii, funcționarii și directorul. Tot pe scara asta se-ncrucisau, urcând și coborând, șirurile nesfârșite de musafiri cu treabă și fără treabă. Mai ales că Liviu Rebreanu era în același timp și directorul general al Teatrelor și Operelor, iar actorii și cântăreții, care diminețile au mai puțin de lucru, făceau un ocol de rutină prin partea locului.

La etaj se deschidea un coridor cu o ușă-n față și-o alta laterală. La prima, care ducea la scenă și cabine, veghea Emil, la cealaltă, Moș Niță. Asta era ușa Direcției. Emil era chel, grăsun, bonom și complezent. Moș Niță era scurt, piticos, macrocefal, buzat, cu nasul vânăt. Zbârlit și arțăgos, nu-i intra nimeni în voie. Nu ținea seama de nimeni, nu trecea nimeni peste el. Se șoptea c-ar fi fost bastardul lui Nottara, a cărui caricatură o ghiceai, dacă știai secretul și-l priveai cu atenție.

De-a lungul coridorului se-ndesau, în așteptare, musafirii poftiți și nepoftiți. Conversau, bârfeau, trăgeau cu urechea. Aici l-am cunoscut într-o zi pe Franga³. Sosise proaspăt din Algeria. După ce vânturase lumea, poposise pentru un timp în Legiunea Străină. Bronzat, costeliv, avea o figură halucinantă. Începuseră intestinalele să-i dea ghes și, cum auzise de filantropia directorului Rebreanu, a intrat și-a întins petiția: "Domnule Director, Mizerie! Mizerie! Mizerie! Cu deosebit respect, George Franga." Peste câteva zile a încasat și s-a prezentat din nou la ușa directorului: «Am venit să vă mulțumesc. Păi, dacă știam că e-așa, mai scriam de vreo zece ori "Mizerie!"» Rebreanu îi acordase în dreptul fiecărei "Mizerii" câte cinci sute de lei...

Angajat în figurație, trebuia în *Burghezul gentilom* să asiste la toaleta stăpânului. Cu prosopul de cot și ibricu-n lighean, dârdâia din toate încheieturile, în clănțanitul faianței. "Băăăă, damblagiule, ieși afară!" Să intre altul!", a răcnit Soare⁴. Era gata să rămână fără slujbă, dacă nu da fuga la director. "Soare, dragă Soare, ce-ai cu el? Lasă-l așa! Dacă vrei să nu se-audă, pune apă-n lighean!" Și de-atunci, Franga, cu fiecare intrare, stropea un șiroi, din culise până-n mijlocul scenei, iar spectatorii râdeau cu hohote, convinși că așa e piesa. Râdeau toți, râdea și Soare, a râs și directorul. Grație trecerii de care se bucura de-acum, bravul Franga a înființat Muzeul Teatrului Național. El a venit cu ideea, lui Rebreanu i-a plăcut, i-a lăsat mână liberă și i-a acordat tot sprijinul. Alerga Franga precum un titirez. Răscolea arhive, poduri, sâcâia familiile, moștenitorii, căpăta, plătea. Strânsura lui s-a dovedit de mare folos pentru istoria teatrului românesc. Cu ocaza asta și-a tipărit cartea de vizită: „George Franga, directorul Muzeului Teatrului Național“...

Emil avea motive să mă iubească. Băiat sărac, se bucura de orice atenție, cât de neînsemnată. Șansa mea de a deveni mai mărinimos decât alții ținea de-o întâmplare, în care și de astă-dată a intervenit filantropia directorului. Când am vrut să intru în atribuțiile șefului de orchestră al Teatrului Național din București, am constatat că n-aveam instrumentiști. Moșăiau ca angajați câteva edecuri: un pianist, pătimaș admirant al lui Bachus, care trebuia trezit în fiecare seară cu sticla de amoniac, un baterist fără timpani, o pereche de violoniști ageamii și-o violoncelistă pentru care violoncelul era un monstru, pe care arcușul îl trezea la mârâieli fioroase.

Și-atunci, prima dispoziție luată în calitate de șef intransigent a fost: „Afară cu toți!“ Să angajez o orchestră de profesioniști, să am pentru cine compune și pe cine dirija... Dar, a doua zi, Vraca⁵: „Păi, ce făcuși, domnule Dumitrescu?... Se poaaaaate?“ ... Agepsina Macri⁶: „Vai, domnule Dumitrescu, dumneata care ești un

băiat atât de drăguț!“... Ion Manu⁷: „Neicușorule, fii clement pe lumea asta, că pe cealaltă...”

Intransigența mea s-a frânt însă în cabinetul directorului: „Dragă Dumitrescu, ce-ai cu ei? Lasă-i să câștige o pâine. Ia și alții. Am zis eu că nu-ți dau bani?...“ Într-adevăr, n-a zis niciodată așa ceva. La fiecare spectacol, se umpleau culisele și fosa de muzicanți. Îmi făceam mendrele cu formațiuni de toate felurile. Cred că n-a rămas instrumentist valid și cu nevoie de bani, care să nu fi cântat sub bagheta mea, în anii binecuvântați ai directoratului lui Rebreanu. Las’că Teatrul înflorește ca niciodată! Două premiere pe săptămână – una la Național, alta la Studio, șezători literare, toate cu muzică. Mă disputau regizorii. Scriam zi și noapte, repetam, dirijam. Câștigau băieții. Le-mpărțeam bani cu sacul. Până și Serafim, zgârcitul administrator, tăcea și plătea. Învățase că dacă se opunea, deschideam ușa cealaltă.

Edecurile nu le-am mai supărat. De la directorul Rebreanu am învățat că, pe lângă cei tari, au și cei nevoiași dreptul să trăiască. Pentru arcușul înțepenit al domnișoarei Ghițescu – violoncelista –, găsisem soluția: scriam special coarde libere, note lungi, *tremolo*-uri, pauze, câte-un *pizzicato*... Recunoscătoare, la fiecare salariu mă onora cu o cravată, pe care i-o treceam lui Emil, puțin arătos la surtuc, dar dandy la cravate...

*

Să ne-ntoarcem la ușa directorului, în după-amiaza aceea. Moș Niță a apăsat clanța și-am pășit într-un antreu cu o altă ușă, la care veghea Radu Vasilescu. Sprinten, volubil, simpatic, fusese ofițer, acum era șef de cabinet și speaker sportiv –vestitul Radu, căruia-i mergea gura în microfon ca vârtelnița. Directorul a apărut în prag, umplând ușa: un uriaș cu ochi albaștri și șvilța de păr blond pieptănată-ntr-o parte, elegant, zâmbitor, amabil, „mai jid ca tăți și fain bărbat“. Ne-a strâns mâinile și ne-a poftit înăuntru, parcă ne cunoșteam de când lumea. Eu îl vedeam pentru prima oară, el la fel pe mine. M-a măsurat, m-a cercetat, am simțit că mă place, mă iubește. Rogalski mă lăuda, el se-ntorcea și mă scruta cu simpatie. Într-un sfert de oră eram angajat, și angajat am rămas până în 1947.

Din scurta discuție pe care am purtat-o atunci, mi-am dat seama că era un sensibil iubitor de muzică. Spectacolele de operă și concertele nu-i erau străine. În teatru, asista la repetițiile cu muzică, asculta și mă prindea la discuții. Odată, la *Legenda funigilor*⁸, mi-a fredonat un motiv: „Ai vrut să faci aluzie la *Lohengrin*?... Nu zic că nu se potrivește...” Am roșit, fiindcă avea dreptate, și i-am simțit delicatețea. „Să știi că și în capul meu, când pun condeiul pe hârtie, bâzâie tot felul de reminiscențe. Lupta cea mai mare o dau cu ele...”

Profesorul Ion Petrovici⁹, ministru al Culturii, prezentase teatrului poemul dramatic *O sărutare* – un paj, o castelană, un cavaler, invocații la lună, amor neîmpărțășit, dramă... Soare Z. Soare, care regiza și care de obicei confunda

flautul cu trombonul, începuse să mă aprecieze. „Domnule, ai grijă! Ministrul e un bun muzicant!” Poemul romantic se preta la ilustrația muzicală, și i-am dat drumul. Corzi, harpă, corni... Nici Critico¹⁰, nici Lilly Carandino¹¹, nici Eliza Petrăchescu¹² nu mai voiau să repete fără muzică: „După ce ne-am învățat cu orchestra, avem impresia că declamăm în gol...”

I-a plăcut și lui Soare, și Ministrului, dar mai ales directorului. M-au felicitat, iar profesorul de filosofie a ținut să ne facă o prelegere despre muzică. Nu le spunea însă toate pe placul meu și, după câte observam, nici pe placul directorului. Cum eram băiat vioi, nu m-am sfiit să intervin de câteva ori. „Dragă Dumitrescu” – mi-a zis directorul, când am rămas singuri – „gând la gând”; și m-am ales cu o primă copioasă.

La 1 septembrie 1944, în pragul unei alte lumi, unei alte epoci, odată cu Teatrul din *Calea Victoriei*, Liviu Rebreanu murea. Păcat, mare păcat! Am lăcrămat atunci toți, și actorii, și regizorii, și recuziterii, și cabinierii, și eu, după omul care m-a iubit, mi-a stimat talentul și de la care am învățat dragostea de oameni...

„Bunule uriaș cu ochi albaștri, de peste anii care-au trecut ca ziua de ieri, primește gândurile mele sfinte!”...

NOTE

1. Urmează un P. S.: „Pentru Radio – imprimat pentru emisiunea de vineri 12 aprilie.”
2. **Ion Filionescu** (1903-1961) – pianist, organist, profesor. A colaborat în recitaluri cu G. Enescu.
3. **George Franga** (1902-2000) – muzeograf (vezi: Cosma, Viorel – *Lexicon „Muzicienii din România”*, vol 3, Ed. Muzicală, București, 2000).
4. **Soare Z. Soare** (1894-1944) – regizor.
5. **George Vraca** (1896-1964) – actor de teatru și film.
6. **Agepsina Macri-Eftimiu** (1885-1961) – actriță de teatru, soția lui Victor Eftimiu.
7. **Ion Manu** (1891-1968) – actor de teatru și film.
8. Piesă de Șt. O. Iosif și D. Anghel, pusă în scenă în 1943.
9. **Ion Petrovici** (1882-1972) – filosof, scriitor și om politic. Prof. univ. la Iași și București, academician. În perioada interbelică, de mai multe ori ministru..
10. **Alexandru Critico** (1895 - ?) – actor de teatru.
11. **Lilly Carandino** (1909 - ?) – actriță de teatru.
12. **Eliza Petrăchescu** (1911- 4 martie 1977) – actriță de teatru și film.

Text stabilit și note de ILINCA DUMITRESCU